

XVIII. század legvégén, 1792-ben jelent meg magyar fordításban. Az eredetinek megfelelő formában, vagyis prózában, Fejér Antal fordította le, s összege adta ki Egerben 1792-ben. Ugyanabban az évben Erdélyben, Kolozsvárt és Szebenben jelent meg K. Boér Sándor átdolgozása; ez kihagyásokkal és átalakításokkal, „vonzó toldalékkal” nyújtja Barclay munkáját a magyar olvasóközönségnek. 1621-től 1792-ig, azaz 171 évig tehát nem akadt magyar író, akinek figyelmét megragadta az *Argenis*. Ezt a 171 éves időközt Timár 19 évvel megrövidíti: egy 1773-ból származó lappangó kéziratról ad hírt, amely „gördülékeny magyarsággal” tolmácsolja a latin eredetit, még pedig teljes egészében.

Irodalomtörténeti és művelődéstörténeti szempontból még értékesebb az a fordítás, amelyről ezuttal adok számot — már azért is, mert 19 évvel messzebb, 1754-be viszi vissza az *Argenis* magyar életét. Ebből az évből származik az *Argenis* egy *verses* fordítása, melynek első terniója a Nemzeti Múzeum kéziratárában található. Négy versszak híján Barclay *Argenis*ének első könyvét dolgozza fel. A teljes magyar *Argenist* egy második, azaz 1757-ben készült, „ékeesebb” feldolgozás tartalmazza. Ez a teljes kézirat az *Argenis* egész meséjét adja, de az elmélkedő, „példázó” állambölcseleti részleteket mellözi. Mindkét kézirat szerzője Hriágyel Márton, Sajópüspöki szerény róm. kath. plébánosa, aki *Hat magyar históriák* cím alatt részint régi deák könyveket, részint magyar írásokat foglalt versebe. (*Telemachus*ról, *Világbíró Nagy Sándorról*, *Poliarchus és Argenis*ről, *Fortunátus és Andolosiaról*, az *Evangéliomi dúsgazdagról*, *Luther Mártonról*.) Életéről, műveiről és jelentőségéről hosszabb dolgozatban kívánok beszámolni, s keretében ismertetem majd *Argenis* fordítását is — most csak főt akartam hívni a figyelmet a legrégebb magyar *Argenis*re.

VASÁRY DALMA

BESSENYEI ANNA ÉS BESSENYEI BOLDIZSÁR VERSEI.

Bessenyei Annáról már a családi hagyomány is tudta, hogy verselt. Széll Farkas közölt is néhány verset 1815-ben Patakon megjelent 55 lapos könyvéből. Ennek a kis könyvnek *Bessenyei Anna versei*, Gáva (1815), egy ritka példánya a pataki könyvtárban van. A pataki könyvtár kéziratára azonban Bessenyei Annának még két kéziratot füzetét is őrzi.

Az egyik, a 886. számú füzet: *A tiszta és józan értelemnek tseppjei, melyek fojnak a léleknek és testnek együtt való vetülkedéséből és ismét azok szent egyesüléséből*. Gáván készült 1823-ban, s régi tárgyat dolgoz fel: a lélek és a test párbeszédét. Vetélkedik a lélek a testtel a bűn ellen, végre meggyőzi és barátokká lesznek. Védelmezi a lélek benne a hitet s a szeretetet, melyek, mint a virág s a gyümölcs, összetartoznak. [Érdekes, hogy ebbe be van iktatva Vályú László verses levele a költőnő 1815-ben megjelent verseiről és Intzédi Borbála levele hozzá.] Megbékélés után az úton tovább beszélgetnek még. [E beszélgetésbe bele van ismét szöve B. József és B. Anna levélváltása 1823-ból.] A párbeszéd prózai szövegét itt

ott megszakítja egy-egy verses vázlat, melyek közül lendület van az *imá-*ban. A prózai okoskodás bepillantást enged az írónő jó lelkébe, hűséges szívébe.

A másik kézirati kötetben (889/2.) már több verses dolgozata olvasható. *A keresztyén hitnek gyümölcseiről* szól az első. Páros rímű versekben Gáván 1821-ben készült. Egyre jobban magába vonul s tudományos dolgokkal kezd foglalkozni. A szép eszmék itt-ott lapos versekben szólnak meg, de néhol elég erővel zengenek fel:

Idvesség, dicsőség, tisztesség, hatalom
A mi istenünknek örök diadalom...

Egy másik versében árvíz idején Istenhez könyörög, egy harmadikban az Isten nagyságáról elmélkedik (Leülök, hallgatom az Istent a porba). Így ontja e hosszú versben a sorokat 1821 október havában Gáván. Prózában elmélkedik a léleknek a lélek felől való vizsgálódásáról, a teremtésről, a Jézus haláláról, feltámadásáról, mennybemeneteléről, a Szent lélek eljövételéről s a körülmetélkedésről.

Még egy verselő Bessenyeiről kell megemlékeznünk, egy kilencéves gyermekről, Bessenyei Boldizsárról, akiről az irodalom semmit nem tud: 1813-ban született s B. Anna unokaöccse, László fiának, Józsefnek volt a fia.

A sárospataki kézirattárban két kötet kézirata van. Az egyik a 7^{9/3}, a másik a 142. sz. füzet. Az elsőnek a címe: *Bessenyei Boldizsár munkátskájai. Készült Gáván 1822. Kilencz esztendő s koromban Martiusban*. A pataki könyvtár 1824-ben szerezte meg. E 27 oldalas verses füzet sajátkezű írás, tartalmazza a szerző vallásos verseit, melyeken a ref. énekeskönyv hatása érzik. Pl.

A szememre nem jó álom Istenemnek jó voltát
Míg én meg nem hálálom Kegyelmet és áldását

Mindennap írogatta e verseket, melyeken az énekek hatását látjuk. Pl. ezen is:

Az egek hirdetik a bölcsességedet
És az éjszakák is beszélnek nevedet.

E 9 éves gyermeknek a szeme a legfőbb valóságra van függesztve, hozzá intézi áradva ömlő sorait. *Apró versei* c. alá 23 költeményt soroz, melyek mind azonos eszmekörben mozognak. 1822. októberében lép át a tizedik évébe s ekkor már naiv büszkeséggel így szól:

«Írta ezt a munkát tiz esztendő s Ember.» Saját magáról is többször emlíkezik:

Bessenyei vagyok, egy gyermek, Boldizsár,
Isten, az én lelkem téged keres és vár.»

Vagy máshol: «Nevelly a lelkeddel, mint kis Bessenyeit.»

Néha lendületesen ír:

Az igazság lelkét Add belém Istenem,
A Jézus szerelmét Hogy légyen mindenem.

Egyszer megbántotta Anna pénjét (aki őt nevelte) s ezt bánatosan ismeri be. E füzet kb. 600 sort tartalmaz.

A másik művét 1823-ban írta. Címe: *Bessenyei Boldisár újabb munkátskái, melyeket gyűjtött az örök életre, az Ur Jézusnak hathatos ditsőséges kegyelme által, az Isten lelkének reá való lehellése által Gáván 1823-dik esztendőben, 15-dik Aprilisban.* Csupa hálaadás az egész füzet. Alkalmi énekében a prózát váltogatja verssel.

Elmélkedik a helyes gondolkozásról, a hitről, Isten szeretetéről stb.

Júniusban újabb füzetbe kezd: *Bessenyei Boldisár munkátskája* címmel. Ebben is az isteni kegyelemről, a szent lélekről, a Krisztusról elmélkedik prózában, de prózája olykor versebe csap át. 52 levélből, 104 lapból áll e füzet; egy tízéves gyermek vallásos érzése töltötte meg sorokkal.

Mi lett aztán később e vallásos költőnek induló versírőből, nem tudjuk. Széll Farkas mint IV. Boldizsárt említi a családból.

GULYÁS JÓZSEF.

SZÁSZ KÁROLYNAK SZEMERE MIKLÓSHOZ INTÉZETT LEVELEI. (1860—1877.)

(Első közlemény.)

Az itt közölt levelek abból a levélgyűjteményből valók, amelyeket 1897-ben kaptam Payzsoss Andor akkori zempléni vármegyei árvaszéki elnöktől, Szemere Miklós vejétől. A levélgyűjteményt felhasználtam *Szemere Miklós életrajza* című munkámban (1897.) és javarészüket közöltem is az Irodalomtörténeti Közleményekben *Szemere Miklós irodalmi hagyatéka* címen 1903-ban; Szemere Miklós és Tompa Mihály levelezését 1802-ben külön és külön Szemere Bertalan leveleit Szemere Miklóshoz és Györgyhöz 1908-ban. Az itt közölt érdekes és kedves levelek most jelennek meg először nyomtatásban. Érdekesekek, mert megismerjük belőlük írójuk nemes gondolkodását, jellemét; bepillantást engednek írójuk írói műhelyébe, baráti összeköttetéseiibe, de jellemzők Szemere Miklósról is. Szász Károly és Szemere Miklós barátsága őszinte barátság volt, melyet csak politikai ellentétek zavartak meg egy időre. Van ezekben a levelekben sok irodalomtörténeti értékű adat — kár volna, ha elvesznének. A leveleket a legszükségesebb jegyzetekkel ellátva adom.

Kedves Öregem!

Ne csak, ne húzd össze a szemöldöködöt, hogy ilyen gorombán szólítalak meg; én is elég öreg vagyok s kezdem elhítni magammal, magam jobb voltáért, hogy ez a titulus nem szégyen. Ha te ezt mégis injuriának veszed, módod van benne — add vissza.

Mióta a V. U.-ba¹ utolsó versedet küldötted, a szerkesztő² minden héten kétszer rám jő, hogy illő volna már megköszönnünk; ő a verset, mely lapját annyira emelte, én a megemlékezést, melyet okom volt már

¹ Vasárnapi Ujság. — ² Nagy Miklós.